

***Όλα όσα θα θέλατε να ξέρετε για την σεξουαλικότητα και δεν
έχετε τολμήσει να ρωτήσετε***

Θέλω κι εγώ με τη σειρά μου να ευχαριστήσω τον Γρηγόρη Αμπατζόγλου, την Αίγλη Μπρούσκου και όλη την ομάδα του ΣΥΜΕΠΕ για την αποδοχή και τη φιλοξενία της βιβλιοθήκης. Την έχουμε αυτή τη βιβλιοθήκη χάρη στην ευγενική και θαρραλέα προσφορά του Paul Reggio, που είναι ο σύζυγος της Φέγιας, ο οποίος με εμπιστοσύνη μας άνοιξε το σπίτι και το γραφείο της στο Παρίσι να πάρουμε ό, τι κρίναμε ότι θα ήταν χρήσιμο για τη δημιουργία μιας μικρής βιβλιοθήκης στη μνήμη της. Η διαδικασία αυτή δεν ήτανε καθόλου εύκολη για μας, καταρχήν πρακτικά και οικονομικά, αλλά και γιατί μαζί με τη διαδικασία του πένθους της Φέγιας, το να αγγίξουμε προσωπικά αντικείμενα της δασκάλας μας, έμοιαζε με βεβήλωση, με ιεροσυλία, που μας έδινε την αίσθηση τυμβωρυχίας. Ο Paul ήταν διακριτικά παρών μέσα στο ίδιο του το σπίτι εκείνες τις μέρες και δεν συμμετείχε καθόλου στη διαδικασία της διαλογής και της μεταφοράς των βιβλίων. Μας φρόντιζε όμως, για να είμαστε άνετα, φάγαμε μαζί και σχεδόν μας παρηγορούσε, θα έλεγα εκ των υστέρων σήμερα. Θλιμμένοι, όπως ήμασταν από την απώλειά της που δεν είχαμε καλά καλά συνειδητοποιήσει, βρεθήκαμε να ξεφυλλίζουμε προσωπικά έγγραφα, βιβλία και αρχεία που δεν απευθύνονταν σε εμάς. Η δε επιλογή των βιβλίων δεν ήταν απλή διαδικασία, διότι καθώς ενθουσιαζόμασταν από τον πλούτο των συγκεντρωμένων εκδόσεων που στην αρχή θέλαμε να τα κρατήσουμε όλα για μας. Αν ο Freud είχε χρειαστεί να αδειάσει το σπίτι των γονιών του, (αυτό δεν χρειάστηκε, γιατί στο σπίτι έμεινε πάντα η αδερφή του Ντόλφη), ίσως να είχε μιλήσει γι' αυτή τη διαδικασία του

αδειάσματος που μας φέρνει αντιμέτωπους με αρχαϊκές φαντασιώσεις, μας ξανακάνει μωρά-κανίβαλους, αχόρταγα και άπληστα όντα, που προσπαθούν να ελέγξουν τη μετάβαση από το πλήρες στο άδειο. Και αυτή η διάσταση, αποτελεί ένα πρώτο παράδειγμα στην καρδιά του σεξουαλικού που θα σας μιλήσω.

Μεταξύ λύπης, ευγνωμοσύνης και απογοήτευσης, μεταφέρουμε ωστόσο σήμερα, με χαρά, τα βιβλία αυτά, από τη μία γενιά στην άλλη, κρατώντας συνέχεια στο νου μας, ότι το τίποτα βαραίνει. Το πάρα πολύ, επίσης.

Κρατήσαμε για τελευταίο δώρο στο ΣΥΜΕΠΕ, αυτό εδώ το οκτάτομο έργο για τη σεξουαλικότητα, του Havelock Ellis στα γαλλικά, και σας το παραδίδουμε υλικά και συμβολικά. Ο Henry Havelock Ellis έζησε από το 1859 ως το 1939. Ήταν ένας Άγγλος σεξολόγος της εποχής ή αν θέλετε, ένας απ' τους πρώτους μελετητές της ανθρώπινης σεξουαλικότητας, για να το πω, έτσι το λέγαν τότε. Πιστεύω ότι η Φέγια θα χαμογέλαγε με νόημα μ' αυτή τη χειρονομία που έχει πολλαπλές σημασίες. Θα ανοίξω μια σύντομη παρένθεση για το ζήτημα της μελέτης της σεξουαλικότητας, πριν πάω στα θέματα της Φέγιας - είναι πενήντα σελίδες, δεν είναι τίποτα - στην ιστορική της εξέλιξη, που έχει σχέση με τα βιβλία, με τη γνώση και τη βιβλιοθήκη που εγκαινιάζουμε.

Η ιστορία της μελέτης της σεξουαλικότητας έχει μακρά πορεία και πολλές περιπέτειες, καθώς ξέρετε, ως σήμερα. Παρ' όλο που η θρησκεία καταδίκασε πάντα και τιμωρούσε τις απολαύσεις της σάρκας, η σεξουαλικότητα αποτελεί μία πραγματικότητα, γιατί μια τόσο ισχυρή δύναμη, όπως η σεξουαλική, μαζί με την αναπαραγωγική ανάγκη με την οποία συνδέεται, δεν μπορεί να εξοστρακιστεί από την ανθρώπινη ύπαρξη. Οι άνθρωποι μυστικά ή φανερά, συνειδητά και ασυνείδητα, συνεχίζουν να

γεύονται την απόλαυση του έρωτα. Κατά περιόδους υπήρξαν εκστρατείες ολόκληρες κατά της λαγνείας και της πορνείας. Είναι μέσα σ' αυτό το κλίμα που αναπτύχθηκε η διάθεση σε διάφορους επιστήμονες και λόγιους να μελετήσουν την πολυπλοκότητα και το σημαντικό ρόλο της ανθρώπινης σεξουαλικότητας. Και το λέω αυτό γιατί η Φέγια, όταν έκανε τα μαθήματα στο Παρίσι 7, είχε πολύ μεγάλη φροντίδα να δείχνει στους φοιτητές ποια ήταν η ιστορία, πώς τα πράγματα εξελίχθηκαν σ' αυτόν τον τομέα.

Οι φυσικοί λοιπόν του 16ου αιώνα, τόλμησαν να μελετήσουν την ανθρώπινη ανατομία και τις φυσιολογικές λειτουργίες, απευθείας σε ανθρώπινα σώματα. Ο Γκαμπριέλο Φαλλόπιο, ασχολήθηκε με την εξέταση της σεξουαλικής δομής του ανθρώπινου σώματος και παρουσίασε για πρώτη φορά τότε, μια μελέτη για τον αριθμό και τη θέση των γυναικείων αναπαραγωγικών οργάνων. Είναι ο Φαλλόπιο, ο οποίος είναι ο δημιουργός των όρων placenta και vagina. Ενώ οι σάλπιγγες ονομάζονται και φαλλοπιανοί αγωγοί, από το όνομά του. Συνεπώς, η σεξουαλική συμπεριφορά των ανθρώπων τέθηκε κάτω από το μικροσκόπιο των επιστημόνων, ενώ οι κληρικοί και θεολόγοι καταδίκαζαν όλα σχεδόν τα είδη της σεξουαλικής συμπεριφοράς και οι επιστήμονες ήθελαν να γνωρίσουν περισσότερα, την εποχή που βέβαια θέριζε η βλεννόρροια και η σύφιλη.

Η Αναγέννηση που κατέκλυσε την Ευρώπη τον 16ο και 17ο αιώνα, συνοδεύτηκε από χαλάρωση σεξουαλικών περιορισμών και μικρότερη προσκόλληση στους τύπους. Ο δε ρομαντισμός, εξιδανίκευσε την αγάπη, με συναισθηματική έμφαση στις φαντασιώσεις. Εκείνη την εποχή, στις ανώτερες τάξεις όμως, αναδείχθηκε ένας καινούργιος τρόπος ζωής, που επέφερε έναν σημαντικό διαχωρισμό ανάμεσα στην πρακτική και τα

θρησκευτικά διδάγματα. Είναι με το τέλος του Μεσαίωνα και ενώ οι επαναστάσεις συγκλονίζουν την Ευρώπη, που οι άνθρωποι του λαού ανακαλύπτουν ότι οι σχέσεις στις τάξεις των ευγενών και των βασιλιάδων είναι τελείως διαφορετικές από τους κώδικες της ρομαντικής σεξουαλικής ηθικής. Τα σεξουαλικά παιχνίδια και οι ερωτικές συνωμοσίες των βασιλικών οίκων, όπως ήταν η αδυναμία της Αικατερίνης της πρώτης για τους πολύ νεότερους άνδρες και τα όργια του Λουδοβίκου του δέκατου πέμπτου και της βασίλισσάς του, έγιναν αντικείμενο καθημερινής συζήτησης. Οι απλοί άνθρωποι άρχισαν να υιοθετούν πρακτικές, ανάλογα με τα σεξουαλικά πρότυπα της αριστοκρατίας. Η καταστολή των σεξουαλικών αναγκών γίνεται αργότερα πολιτικό πρόγραμμα της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Ο Βικτωριανισμός αποτέλεσε την κίνηση, όχι μόνο ενάντια στην αγνότητα της σκέψης και των πράξεων, αλλά και στην εδραίωση της άγνοιας. Οι νέοι και οι νέες, όπως και οι περισσότερες γυναίκες, δεν έπρεπε να γνωρίζουν τίποτα για τη σεξουαλικότητα. Η σεμνοτυφία της εποχής απαγόρευε σε μία γυναίκα να ξεντύνεται μπροστά στο γιατρό. Για την αποφυγή του αυνανισμού των αγοριών υπήρχαν ειδικές θήκες, που τη νύχτα κλείδωναν γύρω από το πέος και ορισμένες από αυτές είχαν καρφιά που προεξείχαν για να προλαμβάνουν τη στύση. Οι γιατροί προειδοποιούσαν ότι οι γυναίκες που αυνανίζονται τρελαίνονταν και πάθαιναν παράλυση. Μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, οι απόψεις και οι στάσεις σχετικά με τη σεξουαλικότητα έγιναν λιγότερο απαγορευτικές και η ιστορική συγκυρία, δηλαδή το κραχ του 1929, ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και λοιπά, ευνόησαν τα νέα πρότυπα σεξουαλικής συμπεριφοράς που είχαν ήδη αρχίσει να γεννιούνται και στην Αμερική. Η μελέτη λοιπόν της σεξουαλικότητας έχει ηλικία περίπου ενός αιώνα. Ο Richard Von Kraft Ebing, που πέθανε το 1902, ήταν ένας από

τους πρώτους σύγχρονους ερευνητές της σεξουαλικότητας που εργάστηκε και έγραψε κατά την περίοδο του Βικτωριανισμού. Η τοποθέτησή του σχετικά με τη σεξουαλικότητα επηρεάστηκε από δύο παραμέτρους. Αρχικά, δεν μπόρεσε να ξεφύγει από τις υπάρχουσες στην εποχή του απόψεις για το σεξ, αντιμετωπίζοντάς το και ο ίδιος με καχυποψία, και δεύτερον ήταν γιατρός που εργαζόταν στην αστυνομία. Από τη θέση του στην αστυνομία είχε τη δυνατότητα να εξετάσει πολλές περιπτώσεις, ωστόσο στα γραπτά του αναφέρεται μόνο σε άτομα με σεξουαλικές παρεκκλίσεις. Ο Kraft Ebing επιχείρησε μια ταξινόμηση των σεξουαλικών διαταραχών. Πρότεινε μέσα από το έργο του, μία ανεκτική ιατρική ματιά στις ερωτικές διαστροφές, καθώς και αλλαγές στους νόμους σχετικά με σεξουαλικά εγκλήματα. Πρέσβευε ότι ο αυνανισμός είναι το κυριότερο αμάρτημα στη σεξουαλικότητα. Δεχόταν ότι για έναν άνδρα είναι ανεκτό και επιτρεπτό να έχει προγαμιαίες σεξουαλικές σχέσεις, αλλά για τις γυναίκες το θεωρούσε απαράδεκτο. Είναι ο Kraft Ebing που θεωρείται ο ιδρυτής της μοντέρνας σεξολογίας. Ο Henry Havelock Ellis όμως, του οποίου τα βιβλία είναι εδώ, απέδειξε και διατύπωσε με σαφήνεια ότι δεν υπάρχει ενιαίο και μοναδικό σεξουαλικό πρότυπο για τις διάφορες ανθρώπινες κοινωνίες του πλανήτη. Θεωρούσε ότι πολλές από τις ακλόνητες πεποιθήσεις των ανθρώπων της Βικτωριανής εποχής, που καθόριζαν τις νομοτέλειες της σεξουαλικής πρακτικής και συμπεριφοράς, σαν οικουμενικές και αναντίρρητες αλήθειες, στην πραγματικότητα αποτελούσαν λανθασμένη πληροφόρηση και οδηγούσαν τα άτομα σε απαράδεκτες και άδικες ποινικοποιήσεις. Ο Ellis έδειξε τη σεξουαλική ισότητα των γυναικών. Ανακάλυψε τις ερωτογενείς ζώνες και αποδεχόταν τις διαφορές, ενώ όρισε εκ νέου την ομοφυλοφιλία. Ο Freud που διαβάζει και τους δύο, αρχικά επηρεασμένος από τον Kraft Ebing, θεώρησε ότι ο

αυνανισμός οφειλόταν σε ψυχικές ανωμαλίες. Αλλά δεν έμεινε ικανοποιημένος από αυτήν την εξήγηση, η οποία ήταν σε μεγάλο βαθμό διαποτισμένη με ηθικές προκαταλήψεις. Τελικά κατέληξε ότι ο αυνανισμός δεν είναι τόσο μια σεξουαλική δραστηριότητα, όσο ένα είδος σεξουαλικής στέρησης, που στο τέλος μετασχηματίζεται σε νευρωτική κατάσταση. Εδώ είναι οι πρώτες απόψεις του Freud.

Ο Freud πείστηκε μέσα από την παρατήρηση πολλών ασθενών του, ότι οι σεξουαλικές παρορμήσεις - ενορμήσεις τις λέμε σήμερα - και ανάγκες, νομιμοποιούνται, αλλά όταν αυτές οι κατευθύνσεις υποβαθμίζονται συνεχώς, απωθούνται και καταπιέζονται, δημιουργώντας έτσι σοβαρές περιπλοκές και συμπτώματα κατάθλιψης. Ο Freud θεωρούσε ότι τα αποτελέσματα της σεξουαλικής καταπίεσης παίρνουν τη μορφή λανθάνουσας υστερίας. Με αυτή τη μορφή υστερίας, το άτομο εξωτερικεύει την ασυνείδητη πάλη μεταξύ σεξουαλικότητας και κρατούσας ηθικής. Το βιβλίο του Havelock Ellis, *Studies on the Psychology of Sex*, με τον γαλλικό του τίτλο, κυκλοφόρησε το 1897. Τη χρονιά της βιβλιοπαρουσίασης των *Μελετών για την Υστερία*, του Freud, οι περισσότεροι νευρολόγοι την προσπέρασαν, εκτός από τον Havelock Ellis, που δύο χρόνια αργότερα, παρουσίασε μία εργασία σε ένα αμερικάνικο περιοδικό και αποδέχτηκε τη σεξουαλική αιτιολογία της υστερίας. Σε μία έκδοση του 1904 του τόμου αυτού, επανέκδοση, αφιερώνει αρκετές σελίδες στην ψυχολογία του σεξ, αποκαλώντας συναρπαστικές και σημαντικές τις έρευνες του Freud. Αργότερα όμως, ανέπτυξε όλο και πιο αρνητική στάση απέναντι στο έργο του Freud. Από καιρό σε καιρό, αντήλλασαν επιστολές, ο Freud με τον Ellis, και ο Freud του έστελνε αντίτυπα των βιβλίων του. Τον είχε δυσαρεστήσει όμως, μια εργασία του Ellis στη διάρκεια του πολέμου, στην οποία υποστήριζε ότι ήταν

καλλιτέχνης και όχι επιστήμονας. - αυτό που το ακούμε και σήμερα καμιά φορά.

Ο Freud, όπως έγραψε ο βιογράφος του Ernest Jones, αποκάλυψε αυτό μία εξαιρετικά μετουσιωμένη μορφή αντίστασης, με σκοπό να προσβάλλει την εγκυρότητα των επιστημονικών του αξιώσεων και για πολλά χρόνια, τα κείμενα του Freud είτε αγνοούνταν είτε γίνονταν μνεία σε αυτά με περιφρονητικά σχόλια. Την περίοδο που ο Freud ανακάλυπτε την παιδική σεξουαλικότητα, η διαστροφή ήταν στην ημερησία διάταξη. Το 1905 που γράφει τα *Τρία Δοκίμια για τη Σεξουαλικότητα*, πέντε χρόνια μετά την δημοσίευση της *Ερμηνευτικής των Ονείρων*, οι διαστροφές δεν συνιστούσαν για τον Freud κλινικό πρόβλημα, όπως οι ψυχονευρώσεις, και δεν πίστευε ότι μπορούσε να τις θεραπεύσει. Η διαστροφή, που έχει στενή σχέση με την παιδική σεξουαλικότητα, αποτέλεσε ένα είδος θεωρητικού εργαλείου που θα του επέτρεπε να θέσει τις βάσεις μίας γενικής θεωρίας για τη σεξουαλικότητα. Εγκαταλείπει λοιπόν ο Freud τη μέχρι τότε γενετική διάσταση, για να προσεγγίσει το θέμα μέσω της μεταψυχολογίας που είναι πλέον απαραίτητη μετά την εισαγωγή και της δεύτερης τοπικής θεωρίας. Η νέα προσέγγιση έχει ήδη διαφανεί στο κείμενο για την παιδική ανάμνηση του Leonardo Da Vinci όπου ο Freud έχει ήδη αναγνωρίσει τη σημασία για το φετίχ αλλά και της πρωταρχικής σχέσης μητέρας - παιδιού. Το 1927, στο κείμενο για το φετιχισμό, θα εισαγάγει τον όρο της διάψευσης, σαν κύριο μηχανισμό άμυνας της διαστροφής και πιο συγκεκριμένα, την διάψευση της αντίληψης της απουσίας πέους στη γυναίκα, την περίοδο της ανακάλυψης της διαφοράς των φύλων από το παιδί,. Ενώ δέκα χρόνια αργότερα θα γράψει το κείμενο για τη σχέση του Εγώ. Να ένα παράδειγμα της προοδευτικής σκέψης του Freud, που δεν ξέρω αν την έχουμε σήμερα όλοι, όταν μια απελπισμένη

μητέρα του γράφει το 1935 για να τη συμβουλεύσει και εκείνος της απαντά το εξής :

“Αγαπητή κυρία, συμπεραίνω από το γράμμα σας ότι ο γιος σας είναι ομοφυλόφιλος. Με εντυπωσιάζει πολύ το γεγονός ότι δεν αναφέρετε η ίδια τον όρο στην πληροφόρηση που δίνετε για αυτόν. Μπορώ να σας ρωτήσω γιατί τον αποφεύγετε; Η ομοφυλοφιλία δεν είναι αναμφιβόλως ένα πλεονέκτημα, αλλά δεν είναι κάτι που πρέπει να ντρέπεται κανείς, δεν είναι βίτσιο, εξαχρείωση, δεν μπορεί να ταξινομηθεί ως αρρώστια. Την θεωρούμε μια παραλλαγή της σεξουαλικής λειτουργίας που παράγεται από κάποια διακοπή της σεξουαλικής ανάπτυξης. Πολλά, άκρως αξιοσέβαστα άτομα της αρχαίας και της σύγχρονης εποχής υπήρξαν ομοφυλόφιλοι, μεταξύ αυτών, μερικά από τα σπουδαιότερα: ο Πλάτων, ο Μιχαήλ Άγγελος, ο Leonardo Da Vinci και άλλοι. Αποτελεί μεγάλη αδικία η δίωξη της ομοφυλοφιλίας, ως εγκλήματος, όπως και ωμότητα. Αν δεν με πιστεύετε, διαβάστε τα βιβλία του Havelock Ellis.”, γράφει ο Freud το 1935.

Ο Freud λοιπόν, όρισε στις *Τρεις Μελέτες*, τη σεξουαλική ορμή, με τον όρο που ξέρετε, libido, λιβιδώ τη λέμε στα ελληνικά, σαν μία από τις δύο κινητήριες δυνάμεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Η άλλη είναι η ενόρμηση θανάτου. Ο Freud είδε τη libido επικεντρωμένη σε διάφορες περιοχές του σώματος, επηρεασμένος από τις θεωρίες της εποχής, τις ερωτογενείς ζώνες. Ερωτογενής ζώνη είναι η περιοχή του δέρματος, τα χείλη, τα γεννητικά όργανα, ο πρωκτός και λοιπά, δηλαδή κυρίως οι βλεννογόνοι, όπου αγγίζοντάς την με διάφορους τρόπους, παράγονται αισθήματα ευχαρίστησης και ηδονής. Ταυτόχρονα, ο Freud πίστευε ότι το παιδί περνά μέσα από μια σειρά εξελικτικών σταδίων. Σε κάθε ένα από αυτά τα στάδια, μία διαφορετική ερωτογενής ζώνη είναι το επίκεντρο της

προσπάθειας του παιδιού. Στο τέλος των σταδίων μιλά για το οιδιπόδειο σύμπλεγμα. Σε μία υποσημείωση της τέταρτης έκδοσης των *Τριών Μελετών*, το 1920 βάζει αυτήν την υποσημείωση, σημειώνει για την γέννηση των διαστροφών το εξής:

“Έχουμε λόγους να υποθέτουμε ότι πριν την καθήλωσή τους έχει υπάρξει μία τάση κανονικής σεξουαλικής εξέλιξης. Ως τώρα, σε μερικές περιπτώσεις, η αναλυτική εξέταση μπόρεσε να δείξει, ότι και η διαστροφή είναι το κατάλοιπο μιας εξέλιξης που οδεύει προς το οιδιπόδειο σύμπλεγμα, μετά την απώθηση του οποίου, το ισχυρότερο, κατά την προδιάθεση, συστατικό στοιχείο της σεξουαλικής ενόρμησης, έχει έρθει πάλι στο προσκήνιο.”

Παρακάμπω ορισμένα πράγματα, για να πω ότι αυτό που σημείωνε ο Freud και είναι το κεντρικό σημείο, είναι ότι οποιαδήποτε δραστηριότητα διεγείρει σεξουαλικά το μικρό παιδί, ακόμα και η σκέψη του, το βάζουμε κάτω από τον όρο της σεξουαλικότητας. Ενδέχεται, γράφει ο Freud, τίποτα σημαντικό να μην συμβαίνει στον ανθρώπινο οργανισμό που να μην συνεισφέρει στη διέγερση της σεξουαλικής ενόρμησης. Και είναι από αυτή τη φράση που προέρχεται η ιδέα και η κατηγορία εναντίον της ψυχαναλυτικής θεωρίας για πανσεξουαλισμό. Όμως, για την ψυχανάλυση δεν είναι η σεξουαλικότητα τα πάντα, αλλά ότι στα πάντα εμφωλεύει η σεξουαλικότητα, αυτό νομίζω ότι είναι το σημείο που δουλέψαμε με τη Φέγια.

Αλλά προσοχή κυρίες και κύριοι, οι ψυχαναλυτές δεν είμαστε σεξολόγοι, σαν τον Havelock Ellis. Αν υπάρχει κάτι που καλά γνωρίζει κάθε ψυχαναλυτής, αυτό είναι ότι στη γλώσσα μας, σεξουαλικό, ισοδυναμεί με παιδικό και βρεφικό. Ο Freud γράφει:

“Είναι αλήθεια ότι όσον αφορά την ψυχαναλυτική ψυχολογία, ο κόσμος όλο και περισσότερο την αποδέχεται και την υιοθετεί. Το τμήμα όμως εκείνο που συνορεύει με τη βιολογία, δηλαδή τη σεξουαλικότητα, και του οποίου τις βάσεις σκοπεύουμε να αναλύσουμε, εξακολουθεί να προκαλεί ισχυρές αντιδράσεις, ώστε ακόμα και πολλά άτομα που για ένα χρονικό διάστημα ασχολήθηκαν εντατικά με την ψυχανάλυση, υποχρεώθηκαν τελικά να την εγκαταλείψουν και να υιοθετήσουν νέες απόψεις, οι οποίες σκόπευαν να περιορίσουν και πάλι το ρόλο που παίζει ο σεξουαλικός παράγοντας στην ομαλή και στην παθολογική ψυχική ζωή.”

Με άλλα λόγια, μιλάει για το απωθημένο, που είναι η σεξουαλικότητα. Όλες οι διασπάσεις στην ψυχανάλυση, είχαν να κάνουνε, κατά τη δική μου ανάγνωση και της ομάδας, με τις αντιστάσεις στο σεξουαλικό. Στο παιδικό σεξουαλικό. Όλες. Και στην εκπαίδευση των ψυχαναλυτών βέβαια, που ήταν και είναι θέμα αιχμής.

“Tout est sexuel”, όλα είναι σεξουαλικά, έλεγε η Φέγια σε κάθε ευκαιρία, θέλοντας να μας ευαισθητοποιήσει στην ομάδα, στον πυρήνα της ανάλυσης. Και ασφαλώς, οι άξονες της εργασίας μας μαζί της ήταν δύο: η σεξουαλικότητα και ο θάνατος. Σε ένα κείμενό της γράφει η Φέγια:

“Δεν είμαστε μόνο όντα με ανάγκες. Είμαστε όντα με αισθησιασμό, που αναζητούμε ικανοποιήσεις ερωτικές, που συνδέονται με τις ανάγκες μας. Το να ζεις είναι απόλαυση, καλώς ή κακώς. Είμαστε όντα ανάγκης και απόλαυσης, σημαδεμένοι από τις λέξεις και φέρουμε τα νοήματα που μας διαποτίζουν. Είμαστε όντα του λόγου. Αυτή η σεξουαλικότητα που μας συνοδεύει και μας διαμορφώνει, είναι η προϊστορία που μας καθορίζει.”

Την απαραίτητη διαπλοκή της με την ενόρμηση θανάτου, η Φέγια την προσέγγιζε με τρεις τρόπους: μέσω της θεωρίας, μέσω του κλινικού

υλικού, και τέλος, φυσικά, μέσω της αντιμεταβίβασής της. Καθώς θα ξέρετε, ο Freud έχει εισάγει το 1920 την έννοια της ενόρμησης θανάτου, όταν αντιλαμβάνεται ότι ορισμένοι ασθενείς αμύνονται με όλους τους τρόπους για να μην θεραπευτούν και γραπώνονται από την ασθένεια και την οδύνη. Για τον Freud ο όρος ενόρμηση δεν έχει τίποτα να κάνει με το ένστικτο και το βιολογικό θάνατο αλλά με τη δύναμη που ωθεί σε ψυχικό επίπεδο στην αναζήτηση του κενού, του λευκού, της τρύπας, της αποσύνδεσης, μέσω της επίθεσης στις λιβιδινικές δυνάμεις της σύνδεσης, που αυτό μπορεί να οδηγήσει σε ορισμένες περιπτώσεις, δευτερευόντως, στο βιολογικό θάνατο. Βρήκα σε κάποιο κείμενο για την ενόρμηση θανάτου, τα εξής που γράφει η Φέγια και νομίζω ότι είναι πολύ καλά διατυπωμένα. Λέει:

“Για να κατανοήσουμε καλύτερα αυτήν την έννοια, θα αναφερθώ στο βιβλίο του Jack London, *Martin Eden*. Στο τέλος του βιβλίου, ο Martin Eden πέφτει στη θάλασσα για να αυτοκτονήσει κι ο συγγραφέας δείχνει όλη την απέχθεια του ήρωα προς την πλευρά του εαυτού του που έχει την επιθυμία για ζωή. Καθώς πνιγόταν, αισθάνθηκε ένα σχίσσιμο στο στήθος, και το κακό δεν ήταν ο θάνατος αλλά αυτή η σκέψη που τον βασάνιζε για τη ζωή ακόμα, και τα θέματα της ζωής. Κι ο Martin Eden, αλλάζει τακτική: παίρνει βαθιά ανάσα και κολυμπά προς το βάθος, όσο γίνεται βαθύτερα, ώστε να μην μπορεί να επιστρέψει, όσο κι αν το επιθυμήσει. Για αυτούς τους ασθενείς σας μιλώ, που κολυμπάνε μέχρι το σημείο της μη επιστροφής, ενώ μπορούν να επιστρέψουν, που οι δυνάμεις τους για ζωή, καθώς και εκείνες του αναλυτή τους, είναι περιττές.”

Οι αναλυτές είμαστε από την πλευρά της ζωής. Αλλά η θέση αυτή δοκιμάζεται σκληρά μερικές φορές.

Η Φέγια είχε έναν ασθενή που γεννήθηκε χωρίς όρχεις. Αυτό είναι πραγματικά η εικόνα του ευνουχισμού στο σώμα. Γιατί κόβουν τους όρχεις στον ευνουχισμό, στα ζώα, δεν κόβουν όλο το πέος. Μέχρι τα εννιά του αυτός ο ασθενής είχε ερωτικές δραστηριότητες με το πέος του και με εξαδέλφες του και έπειτα τον έβαλαν σε απανωτές εγχειρήσεις για να βρουν τους όρχεις και δεν τους βρήκαν. Αμυνόμενος, πάχυνε πάρα πολύ και κατά τη Φέγια, αυτό ήταν για να προστατεύσει ασυνείδητα το πέος του που του χάριζε ερωτισμό, να μην του το κόψουνε και αυτό. Άρχισε ανάλυση μαζί της, αδυνάτισε, παντρεύτηκε και έκανε παιδί με τεχνητή γονιμοποίηση, για να μην στερήσει από την γυναίκα του τη χαρά της εγκυμοσύνης. Μεγαλώνει το παιδί του με αγάπη, και κάποια στιγμή, σε μία εξέταση, συμβαίνει η γιατρός να ήτανε γυναίκα, του λέει: “Πρέπει να χειρουργηθείτε για καρκίνο του πέους.” Εκείνος το αντιλαμβάνεται σαν μία και μοναδική επιλογή: ο θάνατος ή ο θάνατος. Κάτι που τον επανέφερε στο ίδιο τραύμα, το αρχικό, σαν ό, τι κι αν έκανε ως τότε, να ήταν μάταιο. Πηγαίνει εντελώς απελπισμένος στην αναλύτρια, την Φέγια Ρέτζιο, και της λέει ότι θα αυτοκτονήσει, και ότι είναι αποφασισμένος. Συμπτωματικά, εκείνη την εποχή, η αναλύτρια περνούσε μία άσχημη περίοδο και ήταν επίσης απελπισμένη και του λέει: “Ακούστε, αν είναι να αυτοκτονήσετε, θα το κάνουμε μαζί.” Το τρομερό - αυτή ήταν η Φέγια νομίζω την αναγνωρίζετε, δεν είναι ότι του πρότεινε κάτι εντελώς εκτός πλαισίου, που δεν θα λέγαμε με τίποτα, (λέμε, όπως είπε, όταν τα φτιάχνουμε τα περιστατικά, αλλά αυτή είναι η αλήθεια). Το τρομερό είναι ότι του πρότεινε την αιμομιξία μέσα στο θάνατο, να ενωθούνε μαζί. Όμως εξίσου απρόσμενα, ο ασθενής της λέει: “Αν όμως το κάνουμε αυτό κυρία, θα πουν ότι σας σκότωσα”. Στην ανάλυση, μπόρεσε μετά από αυτήν τη δήλωση του ασθενής της, να αναλυθεί η επιθετικότητά του προς τις

γυναίκες, και κυρίως προς τη μητέρα του, που τον έφερε έτσι στον κόσμο, χωρίς όρχεις και αυτό το ξανάβαλε μέσα στη ζωή - το θέμα ότι ήρθε στην ανάλυση. Γράφει η Φέγια: “Δεν ξέρω γιατί του τα είπα αυτά τα λόγια στον ασθενή. Ίσως αυτό είναι να βουτάς στο βάθος με τον ασθενή σου. Γιατί δεν του πρότεινα ένα πέρασμα σε πράξη, δηλαδή να το πραγματοποιήσουμε στα αλήθεια, αλλά ήτανε ο τρόπος μου να συμβολίσω τον πόνο μου και την αλληλεγγύη μου σ' αυτόν τον ασθενή, που ξύπνησε πλευρές απελπισίας σε μένα, όπου μερικές φορές, το να ζεις, φαίνεται αδύνατο.”

Στην έναρξη της ομιλίας της το 2004 με τίτλο *“Όλα όσα θα θέλατε να ξέρετε για την σεξουαλικότητα των εφήβων και δεν έχετε τολμήσει να ρωτήσετε”*, λέει στο κοινό της η Φέγια:

“Μην ξεχνάτε, ωστόσο, ότι προσκαλέσατε μία ψυχαναλύτρια και θα σας μιλήσω με τα *a priori* μου, δηλαδή με τη σημασία που αποδίδω στη σεξουαλικότητα, στο ρόλο της στη δημιουργία του υποκειμένου. Θα σας μιλήσω με την πεποίθησή μου για την ύπαρξη της ασυνείδητης λειτουργίας και θα αναφερθώ στην περίφημη απαγόρευση της αιμομιξίας, που είναι η μοίρα των ανθρώπων. Είναι ο νόμος που μας εξανθρωπίζει και τον σεβόμαστε.” Και σαν να μην έφταναν αυτά, συνεχίζει και τους λέει: “Θα συνεχίσω με αφετηρία δύο ιδέες αδιαμφισβήτητες: ένα αγόρι, δεν είναι ένα κορίτσι. Και ένα κορίτσι, δεν είναι ένα αγόρι. Δύο θέσεις εντελώς διαφορετικές. Αν όμως γεννιόμαστε κορίτσι ή αγόρι, γεννιόμαστε με ένα φύλο αλλά η υποκειμενοποίησή του, που είναι προσωπική και μοναδική υπόθεση για τον καθένα και την καθεμιά, περνά μέσα από χίλιες διαδρομές, συναντήσεις, ταυτίσεις με τους γονείς, ταυτίσεις με τα σώματα, και κυρίως της μητέρας, ότι κι αν λέμε, μαλακό, απαλό, στρογγυλό, δεκτικό, κι εκείνο του πατέρα, σκληρό, αιχμηρό, και τις αναμνήσεις που

μας άφησαν στην όσφρησή μας, στην αίσθησή μας για την αγάπη που δεχτήκαμε, ή την απόρριψη. Η υποκειμενοποίηση της ταυτότητας, θα φτάσει κάποτε στην τελευταία φάση, που είναι η συνάντηση με τον άλλο. Σκέφτομαι, - λέει πάντα η Φέγια – μία ασθενή μου, που παρά τις αναρίθμητες ερωτικές της συνενρέσεις με άντρες, συναντά κάποιον διαφορετικό – αγνοούμε γιατί – αυτόν τον άλλο. Και μου λέει: εκείνη την νύχτα, κατάλαβα γιατί ο Θεός με έφτιαξε γυναίκα.”

Σε εκείνη την ομιλία της λοιπόν, αναφέρθηκε σε τέσσερις φάσεις της υποκειμενοποίησης αυτής, μοναδικής για τον καθένα. Τα διάλεξα να σας τα πω, γιατί είναι η θεωρία του Freud, αλλά με τα δικά της λόγια, που έχει νομίζω ενδιαφέρον να ακούσουμε πώς το λέει:

“Στην πρώτη φάση, η υποδοχή του μωρού, που αναφέρεται στο βλέμμα και στις σκέψεις των γονιών του, πάνω στην αρχή της ζωής, από τα οποία εξαρτώνται οι βασικές δυνατότητες του ανθρώπου για αγάπη και αυτοεκτίμηση, που θα αποτελέσουν και το κεφάλαιό του για την αντιμετώπιση των απαιτήσεων της ύπαρξης. Στη δεύτερη φάση, έρχεται η βοήθεια - μετέφρασα βοήθεια, αυτό που λέει, το soutien, το στήριγμα- που μαζί με τη βοήθεια, θα ρθεί και ο αποχωρισμός βέβαια. Το αρχικό, σώμα με σώμα, της μητέρας με το παιδί, το κράτημα που θα οδηγήσει στον αποχωρισμό και την προοδευτική αυτονομία του, αποτελούν την τρίτη φάση. Εδώ το παιδί ανακαλύπτει το σώμα του, περπατά και στέκεται όρθιο. Στην τέταρτη φάση του μεγαλώματος, αφού το παιδί έχει σταθεί όρθιο και ελέγχει το σώμα του, θα ανακαλύψει το φύλο του και τα όργανά του.”

Η Φέγια διακρίνει ακολουθώντας την ψυχαναλυτική θεωρία, πάντα, τρεις τύπους αυνανισμού: Τον αυνανισμό των βρεφών, που έχει να κάνει με τη μητρική φροντίδα και την επανάληψη των ευχάριστων αισθήσεων, τον

αυνανισμό του παιδιού από τα τρία ως επτά ετών, που έχει να κάνει με την ανακάλυψη και την ψυχική αναπαράσταση του έμφυλου σώματος και τέλος τον αυνανισμό των εφήβων, που ανοίγει την πόρτα στο φαντασιακό. Όταν πια οι έφηβοι δεχτούν τη διαφορά των φύλων και τη λειτουργία τους, θα ξαναγεννηθούν, με την ενήλική τους πλέον σεξουαλικότητα. Ενδεχομένως θα τρυπήσουν το σώμα τους με σκουλαρίκια, θα δοκιμάσουν αλκοόλ και ναρκωτικά, θα τρέξουν με μηχανές σαν να μην φοβούνται τίποτα, θα ονειρεύονται, θα απελπίζονται, μέχρι την τελευταία δοκιμασία, τη σεξουαλική συνάντηση. Γράφει η Φέγια:

“Στη σιωπή αυτής της συνάντησης, για το αγόρι θα είναι σαν να λείι, “βοήθεια, πέος μου, πέος μου, μην με προδώσεις, μη μαλακώσεις, μη με ξεφτιλίσεις”. Και για το κορίτσι, “βοήθεια μαμά, θα έρθει και θα με πονέσει, σ' αυτήν την κοιλότητα, που την αισθάνομαι, χωρίς να τη γνωρίζω”. Είναι η ώρα να φύγουμε απ' τη σκηνή, και να τους αφήσουμε. Αυλαία.” Είναι τα λόγια της.

Νομίζω λοιπόν, κάπως έτσι μας άφησε η Φέγια, όταν έπεσε η αυλαία της ζωής της, έχοντας μεταφορικά διανύσει μαζί της και τις τέσσερις φάσεις της δικής μας εξέλιξης, στο δύσκολο επάγγελμά μας. Παρέμειναν όμως οι ταυτίσεις μας μαζί της σε συνήχηση, σε φαντασιωτικό επίπεδο, σε ασυνείδητες περιοχές βαθιές, όπου βρίσκονται αρχαϊκά συναισθήματα που συναντάμε με τους ασθενείς μας, αλλά με την ασφάλεια και τη σιγουριά που αποκτήσαμε μαζί της, να μη φοβόμαστε το σεξουαλικό μέσα στην ανάλυση κι ας ανοίγει η πληγή πιο βαθιά.